

Pratarmė

Kai rašau šią knygą, jie išsibarstę po visą šalį.

Dreitone, Šiaurės Dakotoje, šešiasdešimt septynerių metų buvęs San Fransisko taksi vairuotojas ima cukrinių runkelių derlių. Nuo aušros iki sutemų pluša lauke, kur temperatūra neretai nukrinta žemiau nulio, – padeda iškrauti iš laukų atvažiuojančius daugiatonius runkelių sunkvežimius. Nakvoja vane, kuris tapo jo namais, kai jis, „Uber“ išstumtas iš taksi rinkos, nebeišgalėjo sumokėti būsto nuomos.

Kambelsvilyje, Kentuckyje, šešiasdešimt šešerių metų buvusi generalinė rangovė „Amazon“ sandėlyje per naktines pamainas stumdo vežimėlį betoninėmis grindimis ir dėlioja prekes. Darbas bukinantis, tačiau ji stengiasi kuo stropiau nuskaityti kiekvieną prekę, kad tik jos neatleistų. Ryte grįžta į savo nedidelį treilerį, stovintį viename iš automobilių namelių parkų, sudariusių su „Amazon“ sutartį dėl klajojančių darbininkų apsisistojimo.

Niu Berne, Šiaurės Karolinoje, moteris, su drauge apsistojusi per „CouchSurfing“ susirastuose namuose – lašelio formos treileryje, tokia mažyčiame, kad jį galėtų patempti motociklas, – medžioja darbą. Net ir turėdama magistro laipsnį, ši trisdešimt aštuonerių moteris, kilusi iš Nebraskos, negali susirasti darbo, nors vien praėjusį mėnesį išsiuntė šimtus užklausų. Ji žino, kad dabar ieškoma žmonių runkelių derliui nuimti, tačiau neturi tiek pinigų, kad galėtų keliauti per pusę Amerikos. Prieš kelerius metus ji neteko darbo ne pelno organizacijoje. Ši aplinkybė ją labiausiai ir paskatino apsigyventi treileryje. Kai buvo nutrauktas jos darbo vietos finansavimas, ji nebeišgalėjo ir nuomotis būstą, ir mokėti paskolas už studijas.

San Markose, Kalifornijoje, pora, kuriai kiek per trisdešimt, gyvenanti automobiliniame namelyje, 1975 metų „GMC Motorhome“, pakelėje pasistačiusi prekystalį pardavinėja moliūgus, taip pat siūlo atrakcionų vaikams ir kviečia į zoologijos kampelį, kuriame galima paglostyti gyvūnus. Visa tai pora per penkias dienas nuo nulio įkūrė apleistoje aikštelėje. Po kelių savaičių jiedu pereis prie prekybos Kalėdų eglutėmis.

Kolorado Springse, Kolorade, pas giminaičius apsistojo septyniasdešimt dvejų metų gyventoja ant ratų. Ji čia bus, kol sugis trys šonkauliai, kuriuos susilaužė dirbdama stovyklos prižiūrėtoja.

Nuolat keliaujančių žmonių buvo visada – klajūnų, bastūnų, neramių sielų. Bet dabar, trečiajame tūkstantmetyje, atsirado nauja klajoklių

gentis. Į kelią leidžiasi žmonės, kurie niekada nė nenumanė, kad teks gyventi tokį gyvenimą. Jie išsikelia iš namų ir apsigyvena „kilnojama- jame turte“ – vanuose, nebenaujuose automobiliniuose nameliuose, mokykliniuose autobusuose, kempriuose, karavanuose, treileriuose, dar kitokiuose nameliuose ant ratų ar tiesiog senuose sedanuose. Jie bėga nuo sunkių pasirinkimų, kurie užgriuvo juos, buvusius vidurinės klasės žmones. Nuo tokių sprendimų kaip: *susitvarkyti dantis ar pasilikti tuos pinigus maistui? Sumokėti būsto paskolą ar apmokėti elektrą? Sumokėti mašinos paskolą ar nusipirkti vaistų? Apmokėti būsto nuomą ar studijų paskolas? Nusipirkti šiltų drabužių ar degalų į darbą ir atgal?*

Atsakymas daugeliui iš pradžių atrodo labai radikalus: *gauti daugiau pajamų neišeina, bet gal būtų galima atsakyti to dalyko, kuris labiausiai tuština piniginę? Iškeisti būstą į gyvenimą ant ratų?*

Kai kurie vadina juos benamiais. Naujieji klajokliai nesutinka su tokiu apibūdinimu. Jie turi ir kur prisiglausti, ir transporto priemonę, todėl vadina save tiesiog beviečiais.

Iš pirmo žvilgsnio daugelį jų galima palaikyti į pensiją išėjusiais keliautojais automobiliniais nameliais. Kai kartais jie nueina į kiną ar papietauti į restoraną, jų neatskirsi nuo kitų žmonių. Ir iš išvaizdos, ir iš mąstysenos tai daugiausia vidurinės klasės žmonės. Jie skalbiasi drabužius savitarnos skalbyklose ir užsirašo į sporto klubus, kur gali nusiprausti po dušu. Daugelis patraukė į kelią, kai per Didįjį nuosmukį ištirpo jų santaupos. Jie sunkiai dirba, kad užsidirbtų maistui ir degalams. Šiuo metu, kai būstų kainos vis kyla, o atlyginimai lieka tokie pat, šie žmonės nusprendė atsikratyti būsto nuomos ir paskolų mokėjimų. Taip jie stengiasi išgyventi Amerikoje.

Bet jiems, kaip ir visiems, vien išgyventi per maža. Todėl tai, kas iš pradžių atrodė kaip paskutinis šiaudas, galiausiai virto tikra kova už geresnį gyvenimą. Būti žmogumi reiškia siekti ko nors daugiau negu vien išgyventi. Lygiai kaip maisto ar pastogės, mums reikia dar ir vilties.

O kelyje viltis yra. Ji gimsta iš judėjimo į priekį. Tai jausmas, kad atsiveria galimybės – plačios kaip visa šalis. Iki kaulų smegenų išsisknijęs įsitikinimas, kad pasitaikys ir geresnių progų. Jos ten, priekyje, galbūt kitame mieste, kitoje darbo vietoje, sutikus kitą nepažįstamąjį.

Kai kurie iš tų nepažįstamųjų – taip pat klajokliai. Jiems susitikus – internete, darbo vietoje ar kur nors toli nuo civilizacijos esančioje stovykloje – ima kurtis gentys. Jie supranta vienas kitą, jaučia bendrumą. Jei sugenda kurio nors vanas, susimeta pinigų remontui. Tvyro užkrečiamas jausmas – vyksta dideli dalykai. Šalis sparčiai keičiasi, senos struktūros byra, o jie – pačiame gimstančių naujovių sukuryje. Vakaro tamsoje sėdint prie stovyklos laužo tai gali pasirodyti tarsi utopijos blyksnis.

Dabar, kai rašau šią knygą, už lango ruduo. Netrukus ateis žiema. Prasidės masiniai atleidimai iš sezoninių darbų. Klajokliai susikraus mantą ir leisis į tikruosius savo namus – į kelią, – tarsi kraujo ląstelės migruos po visas šalies kraujagysles. Ieškos draugų ir giminių, o gal tiesiog šiltesnės vietos. Kai kurie pervažiuos visą žemyną. Visi skaičiuos mylias, išsivyniojančias lyg Amerikos kino juosta. Greitojo maisto užkandinės ir prekybos centrai. Apsnūdę šarmoti laukai. Automobilių parduotuvės, didžiulės bažnyčios ir kiaurą parą dirbančios užveigėlės. Niekuo neišsiskiriančios lygumos. Galvijų šėryklos, apleistos gamyklų, parduodami sklypai ir išparduotuvės. Sniegu padengtos kalnų viršūnės. Pro šalį kiaurą dieną greitai bėga vaizdai, kol užslenka tamsa

ir nuovargis. Apsiblaususiomis akimis jie susiranda aikštelę apsisototi ir pernaktoti. „Walmart“ parduotuvių aikštelėse. Nuošaliose priemiesčių gatvelėse. Sunkvežimių stotelėse burzgiant laisva eiga veikiančių variklių lopšinei. O anksti ryte – niekam nė nespėjus pastebėti – jie vėl išrieda į greitkelį. Keliauja tolyn žinodami: paskutinė dar laisva vieta Amerikoje yra automobilių stovėjimo aikštelė.

Pirma dalis

Kišensmuklė

Maždaug valanda kelio Futhilo automagistrale nuo Los Andželo į šalies gilumą šiaurės kryptimi dunkso kalnų virtinė, kaip siena atitverianti čia išsibarsčiusius priemiesčius. Tai pietinis San Bernardino kalnų pakraštys, pasak JAV geologinės tarnybos, „aukštas, status šlaitas“. Šis masyvas yra dalis formacijos, kuri kartu su Šventojo Andriejaus sprūdžiu pradėjo kilti prieš vienuolika milijonų metų ir, trinantis Ramiojo vandenyno bei Šiaurės Amerikos tektoninėms plokštėms, kasmet tebekyla po kelis milimetrus. Tačiau važiuojant tiesiai kalnų viršūnių link atrodo, kad jos auga gerokai greičiau. Vaizdas priverčia atsisėsti tiesiau, o krūtinėje kažkas ima plėstis – toks jausmas, kad ji prisipildo helio, kuris gali pakelti ir nunešti tolyn.

Linda May laiko vairą ir pro dvižidinius akinius rožiniais rėmeliais stebi artėjančius kalnus. Žili jos plaukai gula ant pečių, priekyje susegti plastikiniais segtukais, kad nekristų ant veido. Ji išsuka iš Futhilo automagistralės į 330-ąjį greitkelį, dar vadinamą Siti Kryko plentų. Keletą mylių tęsiasi lygus ir platus kelias, vėliau jis susiaurėja iki dviejų eismo juostų ir stačiais serpantiniais ima kilti į San Bernardino nacionalinį mišką.

Šešiasdešimt ketverių Linda vairuoja „Jeep Grand Cherokee Laredo“, kuris kažkada per avariją buvo sudaužytas, vėliau pataisytas, o tada ji nusipirko jį naudotų automobilių aikštelėje. Prietaisų skydelio lemputė „Patikrinti variklį“ įnoringa – linkusi užsidegti netgi tada, kai varikliui viskas gerai. Atidžiau pažiūrėjus matyti, kad sulankstyto ir vėl ištiesinto kapoto dažų atspalvis skiriasi nuo likusio mašinos korpuso. Bet po ilgų remonto mėnesių mašina vėl važiuoja. Mechanikas įstatė naują skirstomąjį veleną ir kompensatorius. Linda kaip išgalėdama padailino mašiną: senais marškinėliais ir repelentu nušveitė apsinešusius priekinius žibintus – gudrybė, kaip pačiai pasitvarkyti tokį dalyką. Dabar pirmą kartą džipas tempia ir Lindos namus: mažytį blyškiai geltoną treilerį, kurį ji pavadino Kišensmukle. (Jei svečiai iš karto nesupranta, priduria: „Nagi, smukit vidun, šitoje kišenėje užteks vietos visiems!“ – ir nusišypso, o veide pasirodo gilių juoko raukšlių). Lindos treileris yra tikra stiklo pluošto seniena – „Hunter Compact II“, pagamintas 1974-aisiais ir tuo metu reklamuotas kaip „pats tobuliausias pramoginių kelionių pasiekimas“, kuris „lygiame kelyje seks iš paskos kaip kačiukas, o bekelėje virs tigrū“. Keturiasdešimties metų Kišensmuklė atrodo kaip žavinga retro stiliaus gyvybės palaikymo kapsulė: dėžė apvalintais kampais ir nuolaidžiais šlaitais, geometriškai primenantį kadaise mėsainių užteigose naudotas putplasčio dėžutes. Viduje ji yra dešimties pėdų (~ 3 m) ilgio – maždaug kaip ir tas vežimas, kuriuo per Ameriką keliavo Lindos naujakurė proprosenelė. Treileris dvelkia aštuntuoju dešimtmečiu: sienos ir lubos apmuštos dygsniuota kreminės spalvos dirbtine oda, ant grindų – linoleumas su garstyčių ir avokadų piešinėliais. Lubos tokio aukščio, kad Linda vos išsitenka visu ūgiu. Nusipirkusi treilerį iš varžytinių už 1400 dolerių, ji aprašė jį feisbuke: „Lubų aukštis 5,3 pėdos (~ 1,62 m), o mano – 5,2 (~ 1,58 m). Tobulas atitikimas.“

Linda tempia Kišensmuklę į stovyklą „Hanna Flat“, esančią pušyne į šiaurvakarius nuo Didžiojo Lokio ežero. Dabar gegužė, ir

Linda May su savo spaniele Koko

ji ketina čia prabūti iki spalio. Tačiau skirtingai nei tūkstančiai šilto oro ištroškusių lankytojų, kasmet į San Bernardino mišką – laukinės gamtos kampelį, didesnę už Rod Ailando valstiją, – atkeliaujančių ilsėtis ir pramogauti, Linda čia važiuoja dirbti. Ji jau trečią vasarą bus stovyklaviečių prižiūrėtoja – tai sezoninis darbas, kuriame tenka būti ir valytoja, ir kasininke, ir teritorijos prižiūrėtoja, ir sarge, ir lankytojų registratore. Linda entuziastingai laukia darbo pradžios, džiaugdama, kad gaus padidintą algą, skirtą grįžtantiems darbuotojams, ir dabar uždirbs 9,35 dolerio per valandą – dvidešimčia centų daugiau nei pernai. (Aprašomuoju metu minimali alga Kalifornijoje yra devyni doleriai per valandą.)

Nors ir ji, ir kiti stovyklos prižiūrėtojai pagal rašytinę sutartį su kompanija samdomi „savo noru“ – o tai reiškia, kad gali būti „bet kuriuo metu be jokios priežasties ar išspėjimo“ atleisti, – jai yra pranešta tikėtis ne mažiau kaip 40 darbo valandų per savaitę.

Kai kurie stovyklos prižiūrėtojai, dirbsiantys čia pirmą sezoną, tikisi paatostogauti rojuje ir už tai dar gauti atlyginimą. Sunku juos kaltinti. Darbo skelbimai išpuošti tviskančių upelių ir žydinčių pievų nuotraukomis. Privataus koncesininko, Lindos darbdavio „California Land Management“, brošiūroje matome žilaplaukes moteris, kurios džiugiai šypsosi saulės nutviekstoje ežero pakrantėje susikibusios rankomis tarsi geriausios draugės vasaros stovykloje. „Gaukite atlyginimą už galimybę stovyklauti!“ – kviečia „American Land & Leisure“ – dar vienos organizacijos, samdančios stovyklų prižiūrėtojus, – skelbimas. Toliau – darbininkų atsiliėpimai: „Mūsų darbuotojai sako: „Nuo tada, kai išėjau į pensiją, taip smagiai dar negyvenau!“ „Susiradome draugų visam gyvenimui“, „Jau seniai nesijautėme tokie sveiki“.

Visgi naujokai dažnai ima purtytis prižiūrėtojo prievolių, o kartais tiesiog išeina iš darbo, susidūrę su ne tokiais žavingais pareigų aspektais – padėti girtiems, triukšmingiems stovyklautojams, išsemti iš laužaviečių krūvas pelenų bei stiklo šukių (įkaušę lankytojai mėgsta mėtyti į laužą butelius, kad šie sprogtų) ir tris kartus per dieną valyti išvietes. Pastarasis – vienas iš nemėgstamiausių prižiūrėtojų darbų, tačiau Lindos jis neįsivaizduoja – ji netgi didžiuojasi gerai atlikta užduotimi. „Noriu, kad tualetai būtų švarūs, juk jais naudojami stovyklautojai, – sako ji. – Bacilų aš nebijau – tiesiog užsimauni gumines pirštines ir valai.“

Kai Linda ima kilti į San Bernardino kalnus, atsiveria dieviški slėnio vaizdai. Tiesa, jie ir blaško. Kelias siauras, šalikelės beveik nėra. Kai kuriose atkarpose už kelkraščio matyti tik praraja. Kelio ženklai įspėja vairuotojus: „Krintantys akmenys“ ir „Venkite variklio perkaitimo: keturiolikos mylių (~ 23 km) ruože išjunkite kondicionierius“. Tačiau jie, regis, visiškai Lindos netrikdo. Beveik prieš porą dešimtmečių jai teko padirbėti tolimųjų reisų vairuotoja – nuo tol sudėtingi keliai jos neįsivaizduoja.

Aš vanu važiuoju pirma. Esu žurnalistė ir mudvi su Linda protarpiais bendraujame jau apie pusantų metų. Be tiesioginių susitikimų, mes taip

dažnai kalbamės telefonu, kad aš jai dar neatsiliepus girdžiu jos firminį pasisveikinimą. Tai melodingas „A-lioo-ooo“, išdainuojamas trimis skirtingomis natomis tarsi „Ei-nuu-uuu!“ žaidžiant su vaiku slėpynių.

Su Linda susipažinau rinkdama medžiagą žurnalo straipsniui apie augančią Amerikos klajoklių subkultūrą – žmones, kurie visą laiką gyvena kelyje.* Kaip ir Linda, daugelis šių klajojančių sielų bandė pabėgti nuo ekonomikos paradokso: augančių nuomos kainų ir nesikeičiančių algų – nesustabdomos jėgos susidūrimo su nejudančiu objektu. Jie jautėsi patekę į spąstus – visą laiką skyrė sekinantiems, dvasią bukinantiems darbams, o iš uždirbtų pinigų vos įstengė susimokėti nuomą ar būsto paskolą, ir nebuvo matyti jokių ženklų, kad kada nors gyvenimas galėtų pagerėti ir jie sulauktų prabangos išeiti į pensiją.

Tokie jų jausmai turėjo tvirtą pagrindą – atlyginimai ir būstų kainos taip dramatiškai išsiskyrė, kad vis didesniai skaičiai amerikiečių svajonė užsitikrinti vidurinės klasės gyvenimą tapo jau nebe sunkiai įgyvendinama, o išvis neįmanoma. Kai tai rašau, minimalios visu etatu dirbančio žmogaus algos vieno miegamojo butui išsinuomoti pakaktų tik dešimtyje Amerikos apygardų ir viename didmiestyje. Kad galėtum nuomotis tokį butą išleisdamas nuomai ne daugiau kaip rekomenduojamus 30 procentų pajamų, turėtum uždirbti 16,35 dolerio per valandą – daugiau nei dukart tiek, kiek yra federalinė minimali alga. Pasekmės labai skaudžios, ypač tam šeštadaliui amerikiečių, kurie už būstą turi atiduoti daugiau nei pusę savo uždarbio. Tai reiškia, kad daugeliui mažiau uždirbančių šeimų beveik nebelineka pinigų maistui, vaistams ir kitoms būtinoms prekėms.

Daugelis mano sutiktų žmonių tvirtino ir taip per ilgai tęsę šį iš anksto žlugti pasmerktą žaidimą. Kol pagaliau atradę būdą nulaužti sistemą. Jie tiesiog atsisakė tradicinių „raštų ir plytų“ namų ir taip

* Kai pirmą kartą ėmiausi šios istorijos, tikrai nenučiuokiau, kad ji virs gerokai didesniu projektu, kuriam trejus metus rinksiu medžiagą ir padarysiu šimtus interviu.

sutraukė nuomos bei būsto paskolų pančius. Persikraustė į vanus, kemporius, treilerius ir ėmė keliauti iš vietos į vietą, sekdami paskui gražų orą, o degalams užsidirbdami sezoniniais darbais. Linda yra šios genties atstovė. Ji migruoja po Amerikos Vakarų, o aš lydžiu ją kelionėse.

Kai prasideda staigus kilimas į San Bernardino kalnus, svaigulys, kankinęs žvelgiant į viršukalnes iš tolo, pradingsta. Staiga suima nerimas. Man darosi baugu nerangiu vanu vinguriuoti staigiais posūkiiais, kilti į stačias įkalnes ir leistis nuo jų. O kai pažiūriu, kaip Linda savo sugverusiu džipu traukia Kišensmuklę, mane išvis apima siaubas. Prieš leidžiantis į kelią ji paprašė, kad važiuočiau pirma. Kažin kodėl? Gal būgštavo, kad jos treileris gali atsikabinti ir pasileisti atgal? Taip to ir nesužinojau.

Pravažiavus pirmąjį San Bernardino nacionalinio miško ženklą, už Kišensmuklės išdygsta didžiulis blizgantis naftovežis. Vairuotojas atrodo nekantrus ir pernelyg priartėja prie Lindos, o mes tuo metu privažiuojame ištisą virtinę S pavidalo posūkių, užtveriančių man Lindą galinio vaizdo veidrodėlyje. Vis bandau įžiūrėti jos džipą. Kelias galop vėl išsitiesina, tačiau džipas nepasirodo. Užtat stačioje tiesioje įkalnėje išnyra naftovežis. Lindos nematyti.

Išvažiavusi į platesnį kelią, surenku jos telefono numerį ir laikiu pažįstamo „A-lioo-ooo“. Telefonas pypsi, vėliau įsijungia balso paštas. Sustoju šalikelėje, iššoku iš mašinos ir nervingai vaikštinėju palei kelią. Vėl bandau skambinti. Niekas neatsiliepia. Iš posūkio į tiesiąją jau išsuko ir tolyn nurūko gal šešios mašinos. Stengiuosi nuvyti kylantį nerimą, bet slenkant minutėms adrenalinas ima varyti mane į paniką. Kišensmuklė tiesiog pradingo.

Linda jau kelis mėnesius nekantravo važiuoti ir pradėti dirbti stovyklos prižiūrėtoja. Ji buvo apsistojusi Mišen Vjeche už penkiasdešimties